

เครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม รูปแบบ กระบวนการ และการจัดการของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด

The Environment and Social Development Networks: Pattern,
Process, and the Management of Roi-Ed Province Sangha.

ธันนิกันต์ สุญสินภัย ชัยนทราคม

Tannikarn Soonsinpai Chayantrakom

ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Department of Sociology Faculty of Social Sciences Srinakharinwirot University

E mail: tannikarn@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมในด้านรูปแบบ กระบวนการ และการจัดการของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อบทบาทของเครือข่ายพัฒนาดังกล่าว รูปแบบการจัดการที่เครือข่ายพัฒนานั้นดำเนินการอยู่ และนำเสนอแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้เป็นเชิงผสมผสาน ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีกลุ่มตัวอย่างรวมจำนวน 400 คน จากพื้นที่เก็บข้อมูล 6 พื้นที่ในจังหวัดร้อยเอ็ด และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 14 คน ผลการศึกษาพบว่าวัดเป็นศูนย์กลางรวมของประชาชนโดยไม่จำกัดแค่กิจกรรมทางศาสนา แต่ยังรวมถึงการเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ประชาชนจึงส่งเสริมบทบาทด้านการพัฒนาและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคณะสงฆ์ โดยมีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ควบคุมดูแลให้คณะสงฆ์ดำเนินหลักกิจการ ซึ่งพบว่ามีกระบวนการสำคัญด้วยการให้พระนิสิตร่วมทำกิจกรรมการพัฒนากับชุมชน การพัฒนาห้องสมุดและศูนย์การเรียนรู้ในวัด และการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เครือข่ายนี้อาจได้รับการพัฒนาด้วยการยกระดับสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ การขยายความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก และส่งเสริมการประชาสัมพันธ์สู่สังคม

คำสำคัญ: สิ่งแวดล้อม, สังคม, เครือข่ายการพัฒนา

Abstract

This research examines the environment and social development networks of Roi-Ed Province Sangha focusing on the pattern, the process, and the management. It aims to study the people's expectation toward the network's roles, the managing pattern, and ways to prosper the environment and social development networks in accordance with Buddhism in Thailand. The methodologies employed were documentary research, quantitative research with a sampling group of 400 persons from 6 main areas in Roi-Ed, and qualitative research with in-depth interview and group discussion of 14 persons. The results reveal that Buddhist temples are the center for people not only as a place for religious activities, but also as a place for learning to develop the society. The people then support the network's roles and participate in monks' activities. The Ecclesiastical Provincial Governor Office is found to have its role in controlling monks to do their duties; for instance, the process of having student monks doing developing activities with the community, establishing library and learning center in temples, and having the community to join the activities. The network is suggested to promote its learning center to become a learning community, to expand the cooperation with external network, and to advertise the activities to the society.

Keywords: Environment, Social, and Development Network

บทนำ

การพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมาให้ความสนใจกับกระบวนการที่สามารถตอบสนองผลผลิตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามผลักดันตำแหน่งของประเทศในเวทีเศรษฐกิจในระดับนานาชาติ ซึ่งส่งผลสำคัญประการหนึ่งคือ กระบวนการพัฒนาชุมชนฐานรากหรือกระบวนการพัฒนาทางเลือกในสังคมไทยถูกละเลยให้เป็นศาสตร์หรือแนวปฏิบัติเฉพาะกลุ่มทางสังคม อย่างไรก็ตามก็ตีความท้าทายที่มุ่งหน้าเข้าหาการพัฒนากระแสหลักอย่าง

ชัดเจน คือการเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจหลายครั้งหลายหนของสังคมไทย ส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามต่อทิศทางการพัฒนาที่มีความเหมาะสมกับสังคม โดยงานของ นภาพรณ erva นนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และ สรวุฒิ ปัดไธสง (2550) ได้อธิบายหลุมพรางของการพัฒนาในสังคมไทยว่าการที่นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจนำการพัฒนาสังคมของไทยได้ทำให้สังคมเกิดภาวะวิกฤตในการพัฒนาอุตสาหกรรมและการระดมทุนจากต่างประเทศ ซึ่งประเด็นที่ทำให้ทนายองค์ความรู้การพัฒนากระแสหลักดั้งเดิมอย่างมากคือความละเอียดต่อบริบทและความสำคัญของชุมชน ขณะที่เมื่อพิจารณาของยศ สันตสมบัติ (2539) ซึ่งได้ศึกษาชุมชนชนบทแห่งหนึ่งและอธิบายแนวโน้มของปัญหาก่อนการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตามมาอีกหลายครั้งว่า ระบบเศรษฐกิจที่บุกรุกเข้าไปในชุมชนและสนับสนุนให้กลไกการค้าที่ต้องพึ่งพาชุมชนภายนอกหรืออุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ชนบทตกอยู่ในภาวะเสี่ยงภัยทางเศรษฐกิจ ความผันผวนของกลไกราคาและอำนาจการต่อรองที่ไม่สามารถเทียบได้กับทุนเศรษฐกิจขนาดใหญ่ได้ ท้ายที่สุดประชาชนที่ทำมาหากินในชนบทสูญเสียที่ดินและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

พร้อมกันนั้น ปัญหาที่มาจากการพัฒนากระแสหลักดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ถึงความล้มเหลวอันเนื่องมาจากการพัฒนากระแสหลัก โดยหนึ่งในงานที่ชี้ชวนให้เกิดการถกคิดได้อย่างน่าสนใจ คืองานของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554) ที่ชื่อว่า “วาทกรรมการพัฒนา” งานชิ้นนี้ได้พยายามนำเสนอภายหลังผ่านการครอบงำของการพัฒนากระแสหลักมาระยะหนึ่ง ความพยายามสร้างการพัฒนาทางเลือกด้วยการพัฒนา กลุ่มทางสังคมหรือขบวนการพัฒนาในสามมิติสำคัญได้แก่ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียงและวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้งานชิ้นนี้ได้กล่าวให้เห็นคุณค่าของการเข้ามาสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการตื่นตัวในการศึกษาการพัฒนาชุมชนในมิติของสำนักคิดทางเลือก ที่เห็นถึงศักยภาพการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นที่มีอยู่จริง

อย่างไรก็ตาม จากปัจจัยและแนวโน้มดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้เกิดความพยายามในการก่อร่างกลุ่มการพัฒนาทางเลือกขึ้นมา กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกลุ่มการพัฒนาที่พยายามขับเคลื่อนบทบาทการพัฒนาทางเลือกในสังคมไทย งานของ Kate Crosby (2014) นักวิชาการชาวอังกฤษที่ให้ความสนใจต่อการศึกษาศาสน์กร

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนาและการผลักดันนโยบายการพัฒนาร่วมกับฝ่ายการเมืองในท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้กับวัด นอกจากนี้ งานวิจัยสำคัญที่อธิบายการมีบทบาทขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในระดับชุมชนกับการพัฒนาในสังคมไทยปัจจุบันคืองานของ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2557) ที่ชื่อว่า “การเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา” ซึ่งได้ศึกษาบทบาทขององค์กรทางพระพุทธศาสนาทั่วประเทศกว่า 15 จังหวัด และสรุปให้เห็นสถานการณ์และแนวโน้มการทำงาน of พระสงฆ์ในปัจจุบันว่า องค์กรทางพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมหรือการสร้างบทบาทร่วมเป็นเครือข่ายการทำงานพัฒนา มีศักยภาพในการพัฒนาสังคมและสุขภาพขององค์กรร่วมซึ่งเป็นการพัฒนาที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาที่หลักการพระพุทธศาสนาสรุปรวมเรียกว่า “ภาวนา 4” ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา

นอกจากนี้ กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนายังได้รับความสำคัญผ่านผลงานวิชาการของนักคิดและนักวิชาการหลายท่าน ด้วยเหตุผลที่ว่า กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนามีความจำเป็นและมีความสำคัญกับการพัฒนาสังคมไทย หนึ่งในนั้นคืองานของประเวศ วะสี (2559) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรทางพระพุทธศาสนาควรพัฒนาบทบาทสู่การเป็นเครือข่ายสำคัญในการนำการพัฒนาสู่สังคมไทยได้ เพราะพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อศรัทธาแห่งศักยภาพในการพัฒนาตนเองผ่านการเรียนรู้ของศาสนิกชนนั้น ถือเป็นจุดแข็งที่ช่วยพัฒนาให้มนุษย์ที่เข้าใจและนำหลักการศึกษาหรือการเรียนรู้ จะสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองให้ฟันฝ่าวิกฤตทั้งในเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ผ่านการสร้างการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานสามระดับได้แก่ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในระดับบุคคล ระดับองค์กรและระดับสังคม แนวคิดสนับสนุนดังกล่าวได้ส่งผลให้กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาเริ่มขยายตัวและมีบทบาทมากขึ้นในพื้นที่ที่มีการทำงานอย่างต่อเนื่อง เกิดกลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาที่สามารถสร้างบทบาทการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ของสังคมไทยได้มากขึ้น งานของ ชลวิทย์ เจียรจิตต์ (2558) ได้นำเสนอองค์กรภาคเอกชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักการพุทธเศรษฐศาสตร์เข้ามาทำกิจกรรมการพัฒนา โดยองค์กรที่ประสบความสำเร็จและมีบทบาทเป็นที่รู้จักอย่างมากในสังคมคือ

สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ร่วมมือกันพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพให้กับวัด โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคเอกชนและชุมชน เพื่อการยกระดับพื้นที่การเรียนรู้ให้กับพุทธสถานได้มีโอกาสกลับมาเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนอีกครั้ง

กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นส่วนสำคัญต่อการผลักดันการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี การขับเคลื่อนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม สามารถสร้างการมีส่วนร่วมและระดมเครือข่ายผู้นำชุมชน ตลอดจนองค์การภาคประชาสังคม ประชาชน ให้เข้ามามีบทบาทในเครือข่ายการพัฒนาได้มากยิ่งขึ้น โดยจากผลการศึกษาของพินิจ ลาภอนานนท์ (2549) ที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาที่มีความโดดเด่นอย่างมากคือ เครือข่ายในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นและขยายรูปแบบการทำงานภายใต้การนำของพระราชพรหมจริยคุณ (สุเทพ สุขุภมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เข้ามาร่วมผลักดัน โดยที่ผ่านมาสามารถขยายเครือข่ายออกไปได้ในหลายพื้นที่ อาทิ บ้านหนองบัว อำเภอสุวรรณภูมิ ชุมชนไทรทองหนองอ่าง ชุมชนบ้านเปลือยใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติของการพัฒนาสังคม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้การร่วมมืออย่างบูรณาการอย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น ท่ามกลางความพยายามปรับบทบาทการทำงานพัฒนาสังคมของภาคส่วนต่างๆ องค์การทางพระพุทธศาสนา จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอีกหนึ่งองค์กรที่พัฒนากิจกรรมการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาเถรสมาคมในฐานะองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนภาคเอกชนในพื้นที่ เพื่อการยกระดับกระบวนการส่งเสริมการทำงานพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติของการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการพัฒนาให้กับพระสงฆ์ การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้สำหรับเยาวชน ตลอดจนการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น การศึกษาเรื่อง “เครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด: รูปแบบ การจัดการและความคาดหวังของสังคม” จึงมุ่งเน้นศึกษารูปแบบและการจัดการของเครือข่ายการพัฒนาสังคมและ

สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อสามารถวิเคราะห์การจัดการเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนา ตลอดจนเสนอเป็นรูปแบบ และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเครือข่ายพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบของเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทของเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
2. ศึกษารูปแบบการจัดการของเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เสนอแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาแบบผสมผสาน เนื่องจากต้องการทราบถึงรูปแบบ และการจัดการของคณะสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังต้องการทราบถึงความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ โดยใช้พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ในการศึกษา ประกอบด้วย (1) ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ (2) ชุมชนกุดเป่ง ตำบลยางคำ อำเภอโพนทราย (3) ชุมชนบ้านโพธิ์น้อย-บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ ตำบลโพนสูง อำเภอปทุมรัตน์ (4) วัดบูรพาราม ตำบลหนองพอก อำเภอหนองพอก (5) ตำบลกำแพง อำเภอเกษตรวิสัย และ (6) ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง ดังนั้นการนำเอาเทคนิคและวิธีการที่หลากหลายมาช่วยในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล จะทำให้ทราบข้อมูลและข้อเท็จจริงในมิติที่หลากหลายยิ่งขึ้น (ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2552) โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการศึกษาออกตามวิธีการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อสังเคราะห์เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ วารสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใน

ประเด็นเกี่ยวกับเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา มานุษยวิทยาศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการทำความเข้าใจพื้นฐานการเกิดขึ้นของเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาข้อมูลในลักษณะของตัวเลขโดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือทางสถิติประเภทต่างๆ เพื่อให้สามารถได้ข้อสรุปเป็นตัวเลขที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และสามารถนำผลลัพธ์จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างอ้างอิงกลับไปยังประชากรได้ (วรัญญา ภัทรสุข, 2552) โดยการศึกษาใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำหรับการสำรวจความคิดเห็น และความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์ โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 359 คน และกลุ่มตัวอย่างสำรองจำนวน 41 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 400 คน ที่เป็นตัวแทนจากจำนวนประชากรทั้งสิ้น 3,500 คน ในพื้นที่การศึกษา 6 พื้นที่

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการแสวงหาความรู้ที่มีอยู่ตามสภาพความเป็นจริง ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจลักษณะการดำเนินชีวิตและสภาพแวดล้อมของผู้ให้ข้อมูล โดยข้อมูลมักอยู่ในรูปแบบของถ้อยคำ ข้อความ ปรากฏการณ์ พฤติกรรม เป็นต้น ซึ่งการตีความจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจตัวตนและสังคมของผู้ให้ข้อมูลอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น (เบญจา ยอดดำเนิน-แอตติกัจ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552) การศึกษาคั้งนี้มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่าน (1) การสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์ที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การทำงานพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์ และ (2) การสนทนากลุ่มชาวบ้านจิตอาสาอนุรักษ์ป่า และชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อศึกษาผลที่ได้รับจากการดำเนินงานพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยพระสงฆ์ ตลอดจนความคาดหวังต่อบทบาทการทำงานของพระสงฆ์ในอนาคต โดยกำหนดคุณสมบัติพื้นฐานของการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามทัศนะของ Rubin and Rubin (1995) กล่าวคือ (1) เป็นผู้ที่มีความรู้ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด (2)

เป็นผู้ที่สามารถให้เวลากับการถูกสัมภาษณ์ได้อย่างเพียงพอ สามารถคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ทั้งสิ้น 14 คน

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “เครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: รูปแบบกระบวนการ และการจัดการของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงผสมผสาน โดยมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลทั้งจากการสำรวจและกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะสามารถเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบ กระบวนการและการจัดการของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด อีกทั้งเป็นการนำเสนอแนวทางการทำงานเครือข่ายด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมในเชิงพระพุทธศาสนาในอนาคตอีกด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อการสรุปผลการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและความคาดหวังต่อบทบาทการทำงานพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทของเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านการเก็บแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน จากพื้นที่ 6 พื้นที่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า นอกเหนือจากบทบาทด้านศาสนาแล้วนั้น ประชาชนยังเห็นด้วยกับบทบาทของคณะสงฆ์ในการเป็นผู้นำหรือการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนา มาเอื้อต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางในการรวมตัวของประชาชนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และยังอยู่ในพื้นที่ชุมชนซึ่งทำให้คณะสงฆ์ทราบถึงปัญหาต่างๆ ของประชาชน จึงทำให้คณะสงฆ์สามารถวางแผนการปฏิบัติงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ตรงจุด นอกจากนี้ การที่วัดเป็นศูนย์รวมของประชาชนทางด้านพุทธศาสนาแล้วนั้นยังช่วยส่งเสริมให้ประชาชนยินดีมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของคณะสงฆ์ได้ยิ่งขึ้น

2. รูปแบบและการจัดการเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

ด้านรูปแบบและการจัดการเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น พบว่าสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดมีบทบาท

สำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาสังคม โดยเป็นผู้ควบคุมดูแลคณะสงฆ์ในการดำเนินหลักกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ได้แก่ การปกครอง การศึกษาคณะสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การเผยแผ่ และการสาธารณะประโยชน์ ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ 3 แห่งซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำอย่างชัดเจนในการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชุมชนบ้านโพธิ์น้อย ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ และชุมชนธวัชบุรี วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด โดยมีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหน่วยงานสำคัญในการผลักดันและสนับสนุนการดำเนินงาน นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่าพื้นที่ชุมชนบ้านโพธิ์น้อย-บ้านโพธิ์ศรีสวัสดิ์ เป็นต้นแบบที่โดดเด่นในการดำเนินงานเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการนำของพระครูโพธิวิโรคุณ ซึ่งอาศัยกระบวนการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก การพัฒนาพระนิสิตให้ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อทำกิจกรรมการพัฒนา ประการที่สอง การอาศัยพื้นที่ของวัดในการพัฒนาห้องสมุดและศูนย์การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยมาทำกิจกรรมร่วมกันยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประการที่สาม การเปิดศูนย์การเรียนรู้โดยเน้นให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน เช่น ในกรณีของวัดโพธิ์การาม นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการดังกล่าวยังมีความโดดเด่นในการที่ได้รับความร่วมมือและการส่งเสริมจากภาคประชาสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ ซึ่งประชาชนร่วมมือกันจัดตั้งชมรมอาสาสมัครปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในหมู่บ้านของตนก่อนที่จะได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอก

3. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

งานวิจัยชิ้นนี้นำเสนอแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนา จังหวัดร้อยเอ็ด รวม 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่ง การพัฒนาองค์ความรู้เพื่อยกระดับให้เครือข่ายกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เนื่องจากองค์ความรู้ส่วนใหญ่ยังเป็นความรู้ในลักษณะของความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) และความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Culture Knowledge) ที่มีมิติเชิงคุณค่าและยังคงเป็นนามธรรมอยู่มาก โดยควรพัฒนาองค์ความรู้ดังกล่าวให้กลายเป็นความรู้ที่

ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและสามารถยกระดับให้เครือข่ายกลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ อาจใช้วิธีการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยมีการจัดการกับองค์ความรู้ของตนด้วยตนเอง หรืออาศัยเครือข่ายทางวิชาการคอยสนับสนุนในฐานะที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับทางเครือข่าย ประเด็นที่สอง การพัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายภายนอกเพื่อสามารถตอบสนองนโยบายต่างๆ แม้ปัจจุบันทางเครือข่ายจะมีการรวมกลุ่มที่มาจากหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม แต่เครือข่ายดังกล่าวยังขาดความเชื่อมโยงร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ภายในพื้นที่อีกมาก อาทิ ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจ นอกจากนี้ยังควรจัดการประชุมระดมความคิดเห็นภายในและระหว่างเครือข่าย เพื่อให้ทางเครือข่ายทราบแนวทางการทำงานว่าควรขับเคลื่อนการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในระดับใด ทั้งในระดับสากล (Sustainable Development Goals: SDGs) ในระดับท้องถิ่น (Local Agenda 21: LA 21) หรือในระดับของพื้นที่ ที่เน้นการพัฒนาหรือขับเคลื่อนงานในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง อาทิ การพัฒนาให้เป็นสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งเรื่องของเศรษฐกิจสีเขียว เมืองสังคมคาร์บอนต่ำ เป็นต้น และประเด็นที่สาม การทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืน และการพัฒนาการประชาสัมพันธ์จากเดิมซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ภายในกลุ่มสู่กลุ่มต่างๆ ในสังคม ทางเครือข่ายยังขาดการพัฒนาและจัดการองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยเบื้องต้น ทางเครือข่ายต้องพัฒนาองค์ความรู้หรือจัดการองค์ความรู้ให้เป็นระบบเสียก่อน โดยช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่ทางเครือข่ายควรให้ความสำคัญก็คือ ช่องทางสื่อสารสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์ บล็อก โซเชียลมีเดีย อีเมล หรือช่องทางผ่านอินเทอร์เน็ตอื่นๆ เพื่อให้สังคมในวงกว้างได้เกิดความรู้จัก ได้ทราบถึงรูปแบบและแนวทางการทำงานของเครือข่าย โดยสามารถศึกษารูปแบบการประชาสัมพันธ์ของเครือข่ายการทำงานเชิงพุทธศาสนากลุ่มอื่น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเครือข่ายการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์จังหวัดอื่น เพื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดควรส่งเสริม นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

2. ควรศึกษากรณีศึกษาของศาสนากับการพัฒนาในประเทศอื่น เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่าศาสนาต่าง ๆ มีบทบาทในการส่งเสริมสังคมด้านอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการเผยแผ่ศาสนาอย่างไร

บรรณานุกรม

- ชลวิทย์ เจียรจิตต์. (2558). **ศาสนากับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะและความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- นภาพรณ หะวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และสรุจดี ปัดไธสง. (2550). **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอตติกัจ และกาญจนาตั้งชลทิพย์. (2552). **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความ และการหาความหมาย**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. (2559). **พระพุทธศาสนา ทุนอันยิ่งใหญ่ เพื่อพัฒนาประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2552). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และคณะ. (2557). **การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา**. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พินิจ ลาภธนานนท์. (2549). **กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2539). **ท่าเกวียน**. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วรัญญา ภัทรสุข. (2552). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Kate Crosby. (2014). **Theravada Buddhism Continuity, Diversity, and Identity**. West Sussex: Registered.

Rubin and Rubin. (1995). **Qualitative interviewing: The art of hearing data**. London: Sage Publications.